

В. О. Мясников,
здобувач кафедри економіки підприємств міського господарства,
Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, м. Харків

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

V. Miasnykov,
Applicant at the department of Economic enterprises of urban farming,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv

STATE AND PROSPECTS OF INNOVATIVE POTENTIAL OF ENGINEERING COMPANIES

У статті проаналізовано тенденції формування інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств у сучасних умовах господарювання. Зроблено акцент на прямому зв'язку між результативністю їх інноваційної діяльності та використанням сучасних ефективних методів управління, до яких віднесено адаптивне. Виконано аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств у регіональному розрізі. Показано динаміку фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств за джерелами. Доведено необхідність прискорення темпів інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств та зростання рівня їх інноваційного потенціалу у напрямі створення передумов для виходу національної економіки з кризового стану. Визначено проблеми формування інноваційного потенціалу вітчизняних машинобудівних підприємств та наведено шляхи їх вирішення з метою забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку в умовах динамічних змін світової економіки.

The article analyzes the forming tendencies of the innovation potential of the machine-building enterprises in the modern economic conditions. The special focus would be on the direct connection between their innovation effectiveness and the use of the modern efficient management methods into which is the adaptive. It is analysed the industrial enterprises innovative activity in the regional context. It is shown the financing dynamics of the innovative activity of the machine-building enterprises by the sources. It is proved the necessity accelerating of the innovation development pace of the domestic machine-building enterprises and their innovation potential level increasing in the direction of the preconditions creating for the release of the national economy out of the crisis. It is defined the formation problems of the innovative capacity of the domestic machine-building enterprises and provided the ways of solving them in order to ensure a competitiveness high level in the domestic and foreign markets in terms of the world economy dynamic changes.

Ключові слова: аналіз, машинобудівні підприємства, інноваційний потенціал, інноваційна активність, управління, адаптивне управління, конкурентоспроможність.

Key words: analysis, machine-building enterprises, innovative potential, innovative activity, management, adaptive management, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває проблема досягнення та підтримки на належному рівні інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. Лише активна інноваційна діяльність за умови використання прогресивних методів управління дозволяє підприємствам машинобудівної галузі адекватно реагувати на негативні зміни зовнішнього середовища в умовах жорсткої конкурентної боротьби за нові ринки та потенційних споживачів. Впровадження новітніх методів і технологій в систему управлін-

ня сучасними машинобудівними підприємствами дозволяє сформулювати концептуальні засади їх подальшого розвитку на інноваційній основі, зміцнення позицій на міжнародних ринках та підвищення рівня конкурентоспроможності. До таких методів, на думку автора, слід віднести механізм адаптивного управління інноваційним потенціалом машинобудівних підприємств, що має забезпечити інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень щодо напрямів активізації інноваційної діяльності, формування інноваційного потенціалу та ефективного використання наявних іннова-

ційних ресурсів. Все це актуалізує дослідження стану інноваційного потенціалу підприємств машинобудування та перспектив їх подальшого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження літератури з різних аспектів інноваційного розвитку дозволило виділити основні проблеми та перспективи вітчизняних машинобудівних підприємств в інноваційній сфері. Так, питання інноваційного розвитку підприємств промислового сектору на національному рівні ґрунтовно досліджено у працях В. Гееця [1; 2], В. Семиноженко [1], Л. Федулової [7], Г. Андрощук [7], Т. Красовської [8], Н. Кузьминчук [9—12] та ін. Позиція більшості з них характеризується негативною оцінкою тенденції інвестиційно-інноваційного розвитку вітчизняної промисловості. Окремі дослідники вважають, що рівень інноваційного потенціалу підприємств України не відповідає рівню інноваційних процесів у промислово розвинутих країнах, що спричиняє сировинну орієнтацію вітчизняної економіки.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на велику кількість публікацій щодо особливостей інноваційного розвитку та управління інноваційним потенціалом вітчизняних машинобудівних підприємств особливого значення набуває подальше дослідження стану та проблем розвитку інноваційного потенціалу підприємств машинобудівного комплексу. В аспекті цього дослідження ставиться завдання оцінити стан та визначити основні проблеми на шляху досягнення високого рівня інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств з метою забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку в умовах динамічних змін світової економіки та необхідності створення передумов для виходу національної економіки з кризового стану.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у оцінці рівня інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств, виявленні проблем та розробці практичних рекомендацій щодо їх розв'язання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний етап розвитку вітчизняної промисловості характеризується такими основними проблемами: значним спадом обсягів промислового виробництва, нестабільними умовами функціонування підприємств, зростанням вартості енергоресурсів і, як наслідок, збільшенням вартості кінцевої продукції, скороченням внутрішнього попиту через зменшення рівня доходів населення. В зв'язку з цим на перший план висуваються проблеми визначення стану та перспектив розвитку інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств, оскільки галузь машинобудування виступає стратегічно важливою ланкою вітчизняного промислового комплексу і забезпечує стабільне економічне зростання національної економіки в цілому.

Про негативні тенденції інноваційного розвитку вітчизняної економіки свідчать дані світового інноваційного рейтингу Global Innovation Index 2016, в якому Україна посіла 56 місце, знаходячись між Монголією (55 місце) та Бахрейном (57 місце) [21]. Хоча порівняно з минулим роком країна дещо покращила свої результати (для порівняння, у 2015 р. — 64 місце), однак більшість дослідників визнають, що зміни в інноваційному розвитку відбуваються дуже повільно і не відповідають програмним цілям, поставленим Законами України "Про інноваційну діяльність" [3], "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [4], розпорядженням Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції формування державної політики в інноваційній сфері"

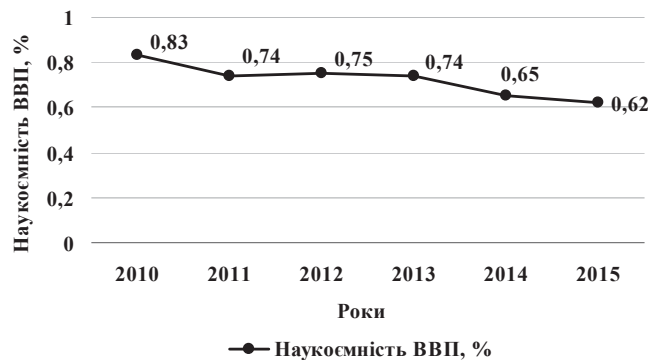

Рис. 1. Динаміка наукоємності ВВП

Джерело: побудовано автором за джерелами [13—15].

[18] та іншими нормативним документами. З метою визначення проблемних питань та основних тенденцій формування інноваційного потенціалу підприємств машинобудування проведемо аналіз якісних та кількісних характеристик інноваційного розвитку вітчизняної промисловості в цілому та підприємств машинобудування зокрема. Центральним показником, що визначає динаміку впровадження інноваційних процесів на всіх рівнях національної економіки, є наукоємність ВВП. Якщо порівнювати рівень наукоємності ВВП країни, який в 2015 р. склав лише 0,62% з обсягом витрат на наукові дослідження та розробки країн Європейського Співтовариства, то можна стверджувати про значне відставання України від рівня розвинутих країн світу в інноваційній сфері (рис. 1).

Так, у 2014 р. наукоємність ВВП ЄС у цілому (ЄС28) досягла 2,03%, що перевищує рівень витрат вітчизняної економіки на інноваційний розвиток більше ніж утричі і свідчить про значну втрату позицій нашої країни у виробництві наукоємної продукції [19]. Слід також відзначити, що показник наукоємності ВВП країни в 2015 р. досяг найнижчого рівня за всі роки незалежності (у 1991 р. наукоємність ВВП складала 2,5%), що становить загрозу для всієї національної економіки, оскільки при фінансуванні досліджень та розробок на рівні 0,4% від ВВП наука виконує лише соціокультурну функцію [8, с. 18]. Перевищення зазначеного рівня дає можливість науці виконувати ознайомлювальну функцію, що полягає у продукуванні та відтворенні знань. І лише обсяги фінансування наукової сфери понад 0,9% від ВВП дозволяють науці виконувати свою економічну функцію, тобто впливати на загальні результати економічного розвитку.

Статистичні дані свідчать про низьку інноваційну активність промислових підприємств в Україні, порівняно із розвинутими країнами світу, в першу чергу, країнами ЄС. В Україні питома вага підприємства, що займалися інноваційною діяльністю не перевищує 20% в 2010—2015 рр., тоді як кількість інноваційно активних підприємств з середньому по ЄС становить у середньому 44% від їх загальної кількості [10, с. 12] (рис. 2).

З 2012 р. спостерігається стійка тенденція до зменшення як кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю з 17,4% у 2012 р. до 16,8% і 16,1% у 2013 і 2014 рр. відповідно, так і кількості підприємств, що впроваджували інновації з 13,6% у 2013 р. до 12,1% у 2014 р. Лише в 2015 р. відбулося поживлення у сфері промислового виробництва та зростання інноваційної активності промислових підприємств. Ситуація, що склалася, у промисловому секторі національної економіки пояснюється такими причинами: обмеженістю ресурсів, низькою ефективністю та непрозорістю використання наявних ресурсів, труднощами визначення перспективних напрямів промислової політики, необхідністю підтримки традиційних видів діяльності з метою забезпечення високого рівня зайнятості населення та ін. [6, с. 125].

Рис. 2. Інноваційна активність промислових підприємств в Україні

Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в регіональному розрізі дозволив виділити регіони України, де спостерігається найвищий рівень активності в інноваційній сфері (табл. 1—2, рис. 3).

Беззаперечними лідерами інноваційного розвитку виступають Харківська область (2010 р. — 19,7% та 12,1% від загальної кількості обстежених промислових підприємств, що відповідно займалися інноваційною діяльністю та впроваджували інновації; 2011 р. — 18,4% та 10,5%; 2012 р. — 22,1% та 11,5%; 2013 р. — 23,2% та 12,8%; 2014 р. — 22,4% та 14,8%; 2015 р. — 28,6% та 13,4%), м. Київ (2010 р. — 23,9% та 9,0%; 2011 р. — 25,7% та 8,4%; 2012 р. — 26,1% та 7,9%; 2013 р. — 25,6% та 8,3%; 2014 р. — 21,7% та 13,2%; 2015 р. — 17,3% та 10,8%), Львівська область (2010 р. — 13,4% та 7,2%; 2011 р. — 13,2% та 5,6%; 2012 р. — 13,4% та 5,9%; 2013 р. — 16,6% та 6,4%; 2014 р. — 16,4% та 8,2%; 2015 р. — 19,3% та 8,4%) та ін. Миколаївська область за кількістю підприємств, що займаються інноваційною діяльністю за період 2010—2015 рр. також наближається до групи лідерів, однак питома вага, підприємств, що впроваджували інновації за цей період не перевищувала 3,9%, що свідчить про недостатню увагу промислових підпри-

ємств регіону до використання нових технологій, процесів та інших нововведень.

Статистичні дані, наведені на рисунку 4, доводять, що машинобудівний комплекс є локомотивом процесу інноваційного оновлення промисловості України. Активізація інноваційної діяльності машинобудівних підприємств дозволить сформувати потенціал зростання обсягів виробництва та реалізації продукції машинобудування як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках в умовах жорсткої конкуренції.

Протягом 2010—2015 рр. питома вага машинобудівних підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, досягла в середньому 25,6%, що значно більше ніж в цілому по промисловості за аналогічний період при одночасному зменшенні частки інноваційно активних підприємств машинобудівного комплексу з 28,5% у 2010 р. до 22,3% у 2014 р. І лише в 2015 р. спостерігається позитивна тенденція щодо зростання рівня інноваційної активності в галузі машинобудування до рівня 28,5%. Динаміка питомої ваги підприємств машинобудування, що впроваджували інновації, також дозволяє зробити висновок щодо їх провідної ролі в процесі розбудови інноваційно орієнтованого вітчизняного промислового комплексу та активного використання інноваційного потенціалу. Пріоритетність розвитку галузі машинобудування серед основних стратегічних напрямів державної промислової політики закріплено на законодавчому рівні. Відповідно до Державної програми розвитку промисловості на період 2003—2011 рр., що була спрямована на створення конкурентоспроможного промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації розв'язувати основні завдання соціально-економічного розвитку та утвердження України як високотехнологічної держави [16], було визначено основні напрями розвитку сектору машинобудування з огляду на необхідність реалізації моделі інноваційного розвитку машинобудівного комплексу. Відповідно до Законів України "Про інноваційну діяльність" [3] та "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки в Україні" [5] та з урахуванням тенденцій розвитку світового і внутрішнього ринку промислового виробництва машинобудування відносять до виробництв, які можуть

Таблиця 1. Динаміка питомої ваги промислових підприємств України, що займалися інноваційною діяльністю, за регіонами

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015
АР Крим	11,1	14,3	16,7	15,2	-	-
Вінницька область	14,7	15,8	18,0	19,4	14,2	14,7
Волинська область	11,6	11,6	12,9	10,5	10,8	11,5
Дніпропетровська область	9,1	8,7	10,7	11,9	13,4	13,0
Донецька область	10,6	10,6	11,8	10,5	14,6	11,7
Житомирська область	12,4	14,4	16,5	17,5	12,5	15,5
Закарпатська область	10,8	9,4	8,5	6,9	6,0	10,1
Запорізька область	5,3	27,6	29,8	28,8	22,9	20,9
Івано-Франківська область	18,1	21,7	20,5	21,4	22,8	21,6
Київська область	7,7	9,7	9,0	13,5	11,6	13,3
Кіровоградська область	13,2	15,5	17,4	18,3	17,3	24,8
Луганська область	11,2	13,5	13,0	11,2	12,2	11,3
Львівська область	13,4	13,2	13,4	16,6	16,4	19,3
Миколаївська область	16,6	22,8	29,8	24,9	19,9	31,2
Одеська область	15,7	20,6	22,3	17,6	16,8	19,4
Полтавська область	11,8	8,2	8,3	8,1	8,0	16,2
Рівненська область	10,4	12,1	14,6	14,9	14,9	10,6
Сумська область	17,9	17,3	18,6	14,0	17,6	19,8
Тернопільська область	16,7	22,1	22,3	17,1	14,9	17,4
Харківська область	19,7	18,4	22,1	23,2	22,4	28,6
Херсонська область	17,7	26,5	26,1	23,6	24,2	20,7
Хмельницька область	16,9	22,3	22,5	18,2	11,0	12,3
Черкаська область	15,2	17,3	16,1	15,0	10,6	17,2
Чернівецька область	14,2	18,6	18,4	16,5	15,6	17,0
Чернігівська область	17,0	17,8	20,4	20,7	13,1	13,3
м. Київ	23,9	25,7	26,1	25,6	21,7	17,3
м. Севастополь	11,3	16,4	16,9	11,3	-	-

Джерело: складено автором за джерелами [13—15].

Таблиця 2. Динаміка питомої ваги промислових підприємств України, що впроваджували інновації, за регіонами

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015
АР Крим	1,9	2,7	2,3	2,1	-	-
Вінницька область	3,0	2,6	2,8	3,3	3,1	3,0
Волинська область	1,9	1,9	2,0	1,7	2,1	1,5
Дніпропетровська область	4,2	3,8	4,1	4,2	5,4	5,9
Донецька область	6,2	5,7	6,1	6,3	2,3	2,4
Житомирська область	2,8	3,5	3,7	4,3	2,7	3,7
Закарпатська область	1,9	1,5	1,0	0,9	1,0	1,5
Запорізька область	1,6	5,8	5,0	5,5	6,2	6,2
Івано-Франківська область	5,3	5,8	5,4	5,3	5,7	3,2
Київська область	2,9	2,6	2,8	3,7	4,1	5,9
Кіровоградська область	2,4	2,5	2,5	2,5	2,7	3,0
Луганська область	4,0	4,7	4,1	4,1	0,8	1,0
Львівська область	7,2	5,6	5,9	6,4	8,2	8,4
Миколаївська область	3,2	2,9	3,9	2,9	2,8	3,0
Одеська область	4,2	3,7	3,8	3,4	3,2	4,4
Полтавська область	3,1	2,1	1,9	2,1	2,3	3,7
Рівненська область	2,1	2,0	2,6	2,7	3,6	1,7
Сумська область	3,1	2,8	2,7	2,3	2,6	3,0
Тернопільська область	2,7	2,9	2,8	1,9	1,9	2,2
Харківська область	12,1	10,5	11,5	12,8	14,8	13,4
Херсонська область	2,1	2,0	1,8	2,1	2,0	2,6
Хмельницька область	4,7	5,6	5,6	4,3	2,8	2,5
Черкаська область	3,9	4,0	3,5	3,5	2,9	3,5
Чернівецька область	2,0	1,8	1,4	1,1	1,7	1,2
Чернігівська область	2,0	1,9	2,1	2,0	1,6	1,9
м. Київ	9,0	8,4	7,9	8,3	13,2	10,8
м. Севастополь	0,7	0,7	0,7	0,4	-	-

Джерело: побудовано автором за джерелами [13—15].

сприяти досить швидкому підвищенню рівня промислово-технологічної переробки та посиленню конкурентоспроможності продукції [16]. Втім, закінчення періоду дії державних програм розвитку промисловості України, втрата вітчизняними підприємствами традиційних ринків збуту, підвищення вартості енергоресурсів та зростання рівня енергоємності виробництва негативно вплинули як на розвиток промислового комплексу в цілому, так і підприємств машинобудування зокрема. Так, за підсумками 2012 р. частка машинобудування в обсязі реалізованої продукції переробної промисловості становила всього 18,7%, що у 2—4 рази нижче рівня розвинутих країн; і лише на 50% продукція вітчизняних машинобудівних підприємств задовольняла потреби внутрішнього ринку [17]. З метою вирішення визначених проблем Кабінетом міністрів України була підготовлена Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості до 2020 року [17], метою якої є комплексне вирішення виявлених проблем функціонування промислового сектору економіки шляхом розробки організаційно-економічного механізму залучення ресурсів для структурно-технологічної модернізації вітчизняної промисловості.

Необхідність підвищення рівня інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств зумовлюється високим рівнем конкуренції, що підсилюється за рахунок інтеграційних процесів світової економіки та переходом суспільного виробництва до інноваційного типу розвитку. Однак, протягом досліджуваного періоду 2010—2015 рр. спостерігається в цілому негативна динаміка впровадження інновацій як підприємствами промислового комплексу, так і машинобудівними підприємствами, що підтверджується даними наведеними на рисунках 5—6. Це означає, що проблеми, які були характерні для вітчизняного промислового комплексу протягом останніх років так і не було вирішено. Зокрема екстенсивний характер інноваційних процесів у промисловості, використання науково-технічних розробок попередніх років, структурні диспропорції в інвес-

тиційній діяльності, низький попит на інноваційну продукцію, відсутність стимулів до інноваційної діяльності тощо.

У результаті питома вага інноваційної продукції, що вироблялася промисловим та машинобудівними підприємствами в загальному обсязі промислової продукції 2010—2015 рр. неухильно скорочується. Якщо в 2010 р. інноваційна продукція промислових підприємств становила 3,8% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, то вже у 2015 р. обсяг інноваційної продукції, що вироблялася підприємствами промислового комплексу скоротилася до 1,4%. В галузі машинобудування склалися аналогічні тенденції, частка інноваційної продукції зменшилася до 0,4% у 2015 р. проти 1,2% у 2010 р. Питома вага інноваційної продукції, що була новою для ринку в загальному обсязі інноваційної продукції промислових підприємств також незначна і складає відповідно: 2010 р — 32,6%, 2011 р. 41,1%, 2012 р.

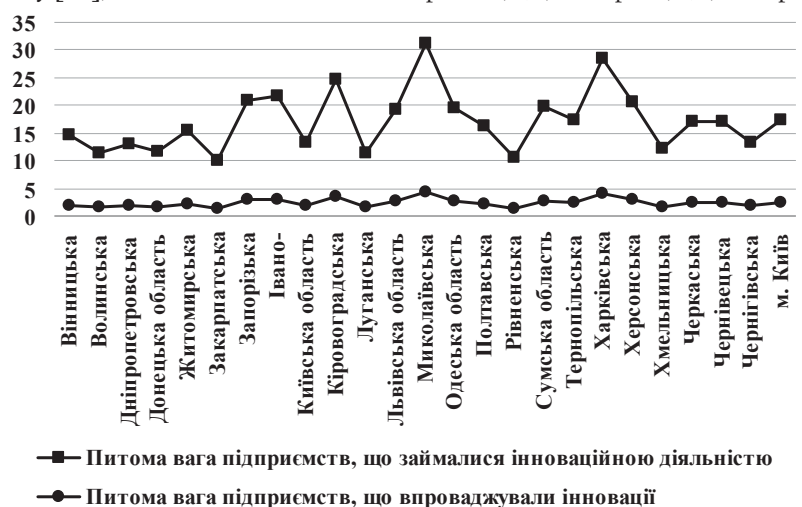

Рис. 3. Питома вага промислових підприємств України, що займаються інноваційною діяльністю та впроваджували інновації у 2015 р. за регіонами

Джерело: побудовано автором на основі [13—15].

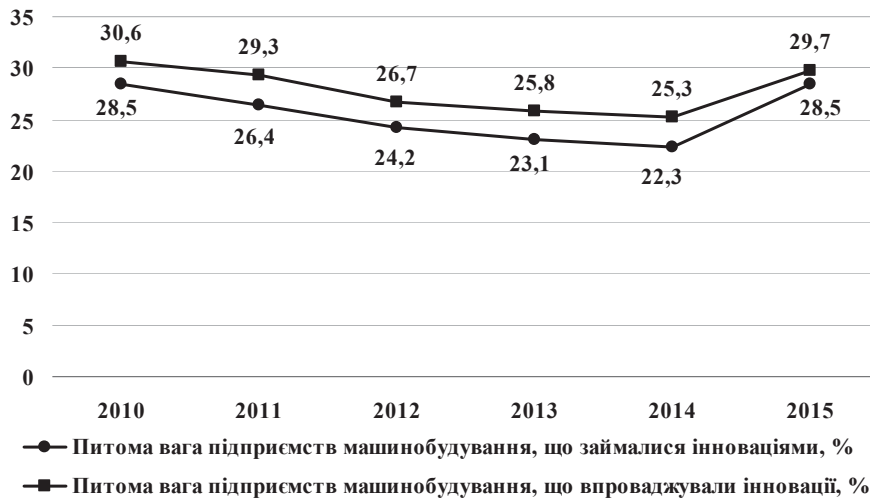

Рис. 4. Інноваційна активність підприємств машинобудування

Рис. 5. Динаміка впровадження інноваційних видів продукції промисловими та машинобудівними підприємствами України

— 40,1%, 2013 р. — 53,0%, 2014 р. — 27,6%, 2015 р. — 31,6%. Тобто більша частина підприємств вітчизняного промислового комплексу виготовляє продукцію, що є новою виключно для підприємства і не може вважатися інноваційною в повній мірі. Для діяльності машинобудівних підприємств протягом аналогічного періоду характерно освоєння та виробництво інноваційних видів продукції, що є новими для ринку в більшій мірі ніж в цілому по промисловості (2010 р. — 51,9%, 2011 р. 49,8%, 2012 р. — 60,5%, 2013 р. — 55,0%, 2014 р. — 54,9%, 2015 р. — 65,7%).

Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України також має тенденцію до скорочення, особливо за останні роки (2014 р. кількість підприємств, що експортували інноваційну продукцію, зменшилася на 12% проти 2013 р., в 2015 р. — на 28% відповідно). Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України від її загального обсягу коливається в середньому на рівні 38%, і лише в 2015 р. спостерігається зростання даного показника порівняно з минулим роком на 60%, що характеризує посилення позицій країни на міжнародному ринку озброєння (рис. 7). Однак експорт промислової інноваційної продукції, яка може бути конкурентоспроможною на світових ринках залишається на низькому рівні. Внаслідок цього частка України на міжнародному ринку високотехнологічної наукомісткої продукції становить не більше 0,1% [6, с. 224], що свідчить про поглиблення розриву у технологічному розвитку між національною економікою та розвиненими країнами світу і наявність невирішених проблем у процесі впровадження інновацій в діяльність підприємств промислового комплексу країни в цілому, так і підприємств машинобудування зокрема.

Дані моніторингу інноваційної діяльності машинобудівних підприємств підтверджують виявлені тенденції. Протягом 2010—2015 рр. кількість машинобудівних підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України та частка реалізованої за кордон інноваційної продукції щорічно зменшувалися: в 2010 р. кількість підприємств, що експортували інноваційну продукцію дорівнювала 164 підприємства, в 2011

Рис. 6. Динаміка впровадження нових технологічних процесів промисловими та машинобудівними підприємствами України

р. — 169 підприємства, в 2012 р. — 144 підприємства, в 2013 р. — 141 підприємство, в 2014 р. — 120 підприємств, в 2015 р. — лише 97 підприємств. Частка поставленої на експорт інноваційної продукції знизилася з 74,7% у 2010 р. до 63,5% у 2015 р.

Також однією з основних проблем в інноваційній сфері є відсутність належного фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, що не дозволяє створити сприятливі умови для зростання рівня їх інноваційного потенціалу [9, с. 160]. Не відповідають завданням переходу на інноваційний шлях розвитку і низькі витрати на підтримку інноваційної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств. В загальному обсязі витрат на виробництво і реалізацію промислової продукції витрати на інноваційну діяльність упродовж 2005—2012 рр. не перевищували 1,0—1,6%, тоді як частка витрат на інноваційну діяльність у відсотках від загального обсягу реалізації виготовленої продукції компаніями в розвинутих країнах становить у Німеччині — 3,2%, у Південній Кореї — 4,5%, у Канаді — 5,8%, у Швеції — 6,7% [6, с. 217]. За цих умов розширене відтворення промислового виробництва на інноваційно-технологічній основі практично неможливе. Статистичні дані наведені на рисунку 8 підтверджують той факт, що фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України відбувається переважно за рахунок власних коштів (2010 р. — 59,3% та відповідно 91,9%, 2011 р. — 52,9% та 87,0, 2012 р. — 63,9% та 70,9%, 2013 р. — 72,9% та 63,4%, 2014 р. — 85,0 та 77,5%).

У 2015 р. цей показник досяг в промисловості 97,3% та в машинобудівній галузі 90,5% від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності, що свідчить про погіршення ситуації в інноваційній сфері, неефективність державної інноваційної політики та відсутність уваги з боку держави до процесів інноваційного розвитку вітчизняного промислового комплексу. Обсяг державного фінансування інноваційної діяльності промислових та машинобудівних підприємств знаходиться на неприпустимо низькому рівні (2010 р. — 1,1% та 0,6% відповідно, 2011 р. — 1,0% та 3,2%, 2012 р. — 2,0% та 1,5%, 2013 р. — 0,3% та 0,4%, 2014 р. — 4,5% та 14,9%, 2015 р. — 0,4% та 2,0%). За таких умов більшість підприємств з метою впровадження інноваційних технологій та освоєння виробництва інноваційних видів продукції вимушені звертатися по кредитні ресурси або залучати інвесторів. Обсяги іноземного фінансування інноваційного розвитку підприємств промислового комплексу характеризуються значними коливаннями, що пояснюється погіршенням умов ведення бізнесу та несприятливим інвестиційним кліматом. Наприклад, якщо в 2010 р. обсяги прямих іноземних інвестицій, спрямованих на розвиток інноваційної сфери, досягали 30,0% від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, то протягом останніх двох років їх частка помітно скоротилася до 1,8% у 2014 р. та 0,4% у 2015 р. Інвестиційний клімат є найважливішим елементом інноваційної політики, що характеризує легкість ведення бізнесу та подолання бар'єрів на шляху входу на ринок. В рейтингу сприятливості умов ведення бізнесу Doing Business — 2017, який щорічно готує Світовий банк, Україна піднялася на одну позицію серед 190 країн світу порівняно з попереднім роком і опинилася на 80 місці [20]. Однак, за оцінкою експертів, покращення відбулися переважно завдяки методологічним змінам за рахунок введення додаткових компонентів оцінки бізнес середовища, тому в нормативно-правовій базі регулювання господарської діяльності вітчизняних підприємств, існує ще багато

Рис. 7. Динаміка кількості промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України та частка реалізованої інноваційної продукції за межі України

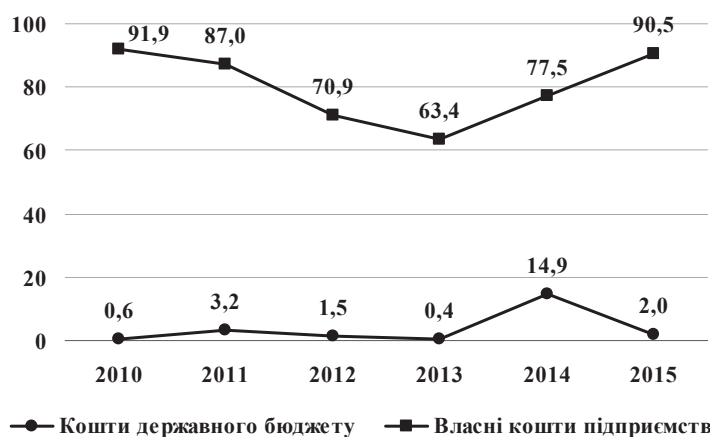

Рис. 8. Динаміка фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств за джерелами

проблем. Зокрема залишаються актуальними адміністративні бар'єри на шляху діяльності підприємств, що мають інноваційну спрямованість [11, с. 23].

Таким чином, проведений аналіз підтверджує висновки, щодо необхідності прискорення темпів інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств та зростання рівня їх інноваційного потенціалу. В умовах кризового стану вітчизняної економіки створення нових конкурентних переваг за рахунок інноваційного оновлення абсолютно всіх сфер діяльності машинобудівних підприємств потребує розробки ефективної інноваційної політики та впровадження інновацій на регулярній основі. Схожу думку висловлює група вчених у роботі [6, с. 226], наголошуючи, що основним напрямом підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є конкурентні переваги, які досягаються за рахунок інноваційної діяльності.

На жаль, аналіз інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств показав, що для більшості з них інноваційні процеси досі не стали пріоритетним напрямом, що є наслідком впливу великої кількості стримуючих факторів. На деяких з них наголошується в роботах таких відомих вітчизняних дослідників, як: В. Гейця [2, с. 31—46; 6, с. 123—135], В. Семіноженка [1, с. 13—37], А. Федулової [7, с. 58—76], Н. Кузьминчук [12, с. 168—170] та ін. В таблиці 3 узагальнено проблеми формування інноваційного потенціалу вітчизняних машинобудівних підприємств та шляхи їх вирішення.

Таблиця 3. Проблеми формування інноваційного потенціалу вітчизняних машинобудівних підприємств та шляхи їх вирішення

Проблеми формування інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств	Шляхи вирішення наведених проблем
На рівні національної економіки	
Економічна та політична нестабільність, еміграція високоосвіченої молоді, науковців, дефіцит висококваліфікованих кадрів	Стабілізація економічного розвитку, вирішення проблем політичної сфери, реалізація державної політики, спрямованої на розвиток і ефективне використання наявного інтелектуального потенціалу країни та створення передумов для його зростання, підтримання балансу ринку праці та освітніх послуг у перспективі
Неузгодженість державної стратегії щодо фінансування витрат на наукові дослідження, що орієнтованої на довгострокову перспективу з короткостроковими цілями бізнесу, спрямованими на досягнення конкретних результатів	Збільшення обсягів фінансування державних програм інноваційного характеру що передбачають проведення фундаментальних досліджень і охоплюють всю сукупність промислових видів діяльності
Обмеженість державних фінансових ресурсів, які спрямовуються на наукові дослідження і інноваційні розробки	Створення умов для підтримки інноваційного розвитку бізнесом, шляхом розширення можливостей залучення фінансових ресурсів венчурного характеру та в межах державно-приватного партнерства
Недосконалість існуючої інноваційної інфраструктури та низький рівень її розвитку	Удосконалення роботи існуючих інноваційних структур, зокрема, бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів трансферу технологій; створення центрів наукової та науково-технічної досконалості
Несприятливий інвестиційний клімат	Розробка заходів з поліпшення інвестиційного клімату шляхом забезпечення максимальної взаємодії комерційних інноваційно орієнтованих структур і державою
На рівні машинобудівних підприємств	
Невизначений попит на інновації та високий рівень ризику при їх впровадженні	Розробка сучасних методів управління інноваційним потенціалом машинобудівного підприємства, до яких віднесено адаптивне, яке дозволяє забезпечити інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень щодо напрямів активізації інноваційної діяльності, формування інноваційного потенціалу та ефективного використання наявних інноваційних ресурсів з урахуванням змін внутрішніх і зовнішніх умов функціонування та адекватної реакції підприємства на потенційні ризики
Велика конкуренція на ринку, що ускладнює вихід вітчизняних машинобудівних підприємств на нові ринки	Впровадженні нових технологій, освоєння виробництва нових видів продукції, розширення ринків збуту, підвищення кваліфікації персоналу, ефективне використання інноваційного потенціалу та підвищення його рівня за рахунок використання сучасних методів управління

Джерело: складено автором на основі узагальнення джерел [1—2; 6—12; 19].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки. Темпи інноваційного розвитку та рівень інноваційного потенціалу вітчизняних машинобудівних підприємств не відповідають цілям, окресленим цілою низкою програмних документів та нормативних актів, що регулюють поширення інновацій у всіх сферах національної економіки. При цьому існує прямий зв'язок між результативністю інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі та використанням сучасних ефективних методів управління інноваційним потенціалом, оскільки вчасна реакція на виклики загрози зі сторони зовнішнього середовища дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо запобігання виникнення кризових ситуацій та ризику дестабілізації в наслідок трансформаційних перетворень економіки України.

Перспективою подальших розвідок є питання, що пов'язані із розвитком інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств у контексті використання сучасних методів управління, потребують уточнення поняття інноваційного апарату щодо застосування таких понять, як "інноваційний потенціал", "адаптивне управління" у роботах науковців, нормативних документах тощо, що надасть можливість розширити теоретичні основи формування та використання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. Удосконалення механізму адаптивного управління інноваційним потенціалом машинобудівних підприємств потребує застосування нових науково-методичних підходів до комплексної оцінки інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств, зокрема з урахуванням факторів ризику та ін. Таким чином, вирішення окреслених питань сприятиме формуванню ефективного механізму адаптивного управління інноваційним потенціалом підприємств, реалізація якого дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності та економічної безпеки вітчизняних машинобудівних підприємств.

Література:

1. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
2. Геєць В.М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / В.М. Геєць. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 2. Інноваційно-технологічний розвиток економіки. — 2007. — 564 с.
3. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16.01.2003 № 433-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" від 11.07.2001 № 2623-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. — К., 2015. — 336 с.
7. Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи [Текст]: аналітичні матеріали до Парламентських слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" / Л.І. Федулова [та ін.]; ред. Л.І. Федулова, Г.О. Андрощук; Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України". — К.: [б.в.], 2009. — 196 с.
8. Красовська Т. О. Фінансування фундаментальних досліджень в Україні: за результатами опитування вчених / Т.О. Красовська, Н.Б. Борисова // Проблеми науки. — 2005. — № 2. — С. 16—22.
9. Кузьминчук Н.В. Аналіз фінансових ресурсів інноваційного розвитку за джерелами їх надходження / Н.В. Кузьминчук, Т.М. Куценко // Вісник Харківсько-

го національного університету ім. В.Н. Каразіна: Економічна серія. — 2010. — № 911. — С. 159—166.

10. Кузьминчук Н.В. Інноваційний розвиток як складова формування конкурентоспроможності промислового підприємства: теоретичний аспект / Н.В. Кузьминчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. "Економіка". Вип. 2 (43). — Ужгород, 2014. — С. 11—16.

11. Кузьминчук Н.В. Прогнозування інноваційного розвитку промислових підприємств в контексті контролінгового забезпечення / Н.В. Кузьминчук, С.Ю. Альошин // Економіка і регіон. — Полтава: ПНТУ, 2014. — № 6 (49). — С. 21—27.

12. Кузьминчук Н.В. Теоретичні основи формування сутності поняття "інноваційний розвиток" в контексті інтенсифікації інноваційних процесів / Н.В. Кузьминчук, Т.М. Куценко // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 4 (2). — Т. 2. — С. 167—176.

13. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році Державний комітет статистики України. — К.: Держ. ком. Статистики України, 2014. — 314 с.

14. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році Державний комітет статистики України. — К.: Держ. ком. Статистики України, 2015. — 255 с.

15. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2015 році Державний комітет статистики України. — К.: Держ. ком. Статистики України, 2016. — 257 с.

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 № 1174 "Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-%D0%BF>

17. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 № 603-р "Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>

18. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р "Про схвалення Концепції формування державної політики в інноваційній сфері" [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/6912012-p>

19. Чижевський Б. Національна інноваційна система України: проблеми та перешкоди для розвитку / Б. Чижевський [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16078.6.2.028.pdf

20. Doing Business Оценки Бизнес Регулирования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>

21. Global Innovation Index [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>

References:

1. Geyets, V.M. (2006), *Innovatsijni perspektyvy Ukrainy* [Innovative perspectives of Ukraine], Konstanta, Kharkov, Ukraine.

2. Geyets, V.M. (2007), *Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy* (Т. 2. Innovatsijno-tekhnolohichnyj rozvytok ekonomiky) [Strategic challenges of the XXI century society and economy of Ukraine (Т. 2 The innovative technological development of economy)], Feniks, Kyiv, Ukraine.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), *The Law of Ukraine "On innovation activity"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *The Law of Ukraine "About priority directions of innovation activity in Ukraine"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua>

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *The Law of Ukraine "About priority directions of development of science and technology"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Geyets, V.M. (2015), *Innovatsijna Ukraina 2020: natsional'na dopovid'* [Innovative Ukraine 2020: national report], NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

7. Fedulova, L.I. (2009), *Innovatsijno-tekhnolohichnyj rozvytok Ukrainy: stan, problemy, stratehichni perspektyvy* [Innovative-technological development of Ukraine: status, problems and strategic perspectives], Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy" Kyiv, Ukraine

8. Krasovskaya, T.O. and Borisova, N.B. (2005), "The funding of fundamental research in Ukraine: results of a survey of scientists", *Problemy nauki*, vol. 2, pp. 16—22.

9. Kuzminchuk, N.V. and Kutsenko, T.M. (2010), "Analysis of financial resources of innovative development by sources of income", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu im. V.N. Karazina: Ekonomichna seriia*, vol. 911, pp. 159—166.

10. Kuzminchuk, N.V. (2014), "Innovative development as a component of formation of competitiveness of industrial enterprises: theoretical aspect", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriia "Ekonomika"*, vol. 2 (43), pp. 11—16.

11. Kuzminchuk, N.V. and Aleshin, S. Yu. (2014), "Forecasting of innovative development of industrial enterprises in the context of ensuring control module", *Ekonomika i rehion*, vol. 6 (49), pp. 21—27.

12. Kuzminchuk, N.V. and Kutsenko, T.M. (2009), "Theoretical bases of formation of concept of "innovation development" in the context of intensification of innovation processes", *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vol. 4 (2), pp. 167—176.

13. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Naukova ta innovatsijna di-ial'nist' v Ukraini u 2013 rotsi" [Scientific and innovative activity in Ukraine in 2013], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

14. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Naukova ta innovatsijna di-ial'nist' v Ukraini u 2014 rotsi" [Scientific and innovative activity in Ukraine in 2014], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

15. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Naukova ta innovatsijna di-ial'nist' v Ukraini u 2015 rotsi" [Scientific and innovative activity in Ukraine in 2015], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003), *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the State program of industrial development for 2003—2011 years"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-%D0%B>

17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of National targeted economic program of industrial development for the period up to 2020"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>

18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of formation of state policy in the innovative sphere"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-p>

19. Chizhevsky, B. (2016), "National innovation system of Ukraine: problems and obstacles to development", available at: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16078.6.2.028.pdf

20. The official site of Doing Business (2017), "Assessment Of Business Regulation" available at: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>

21. The official site of Global Innovation Index (2016), "Explore the interactive database of the gii 2016 indicators", available at: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>

Стаття надійшла до редакції 18.02.2017 р.